

Mojca GOLOBIČ
Ivan MARUŠIČ

Raziskovanje vrednostnega sistema interesnih skupin kot izhodišče za usmerjanje urbanizacije podeželja

Degradacija
Javnost
Komenda
Participacija
Podeželje
Vrednote
Vrednostni sistem

Countryside
Degradation
Komenda
Public
Public
participation
Values
Value system

Pri načrtovanju prenove prehodnega, podeželskega prostora, v katerem se procesi prestrukturiranja kmetijstva prepletajo z urbani procesi, so ključne opredelitve o tem, kje zaradi prestrukturiranja kmetijstva in menjave rab se pojavljajo degradacija in kje je primernejša bodisi urbanizacija bodisi renaturacija tega prostora. Pri teh opredelitvah je treba upoštevati stališča in cilje uporabnikov prostora, ki pa jih je težko pridobiti v obliki, v kakršni jih lahko neposredno vključimo v standardni racionalni postopek prostorskega načrtovanja. Postopek, predstavljen v prispevku, omogoča zajeti to vednost in jo transparentno vključiti v prostorske načrte za razvoj kraja. Tako lahko identificiramo interesne skupine, njihova stališča, potencialne konflikte v vrednostnih izhodiščih ter preverimo konfliktnost oziroma uskladjivost teh izhodišč v prostoru.

When planning rehabilitation of transitory, rural space, where processes of restructuring agriculture intertwine with urban processes, key definitions concern places where restructuring agriculture and changes in land use are causing degradation and places where further urbanisation or renaturation are the better option. In these definitions it is necessary to follow opinions and goals of users, that are nevertheless difficult to obtain in a mode that can be directly integrated in standardised rational procedures of physical planning. The presented procedure facilitates the procurement of such knowledge and its transparent integration in local development plans. Thus we can identify interest groups, their viewpoints, potential conflicts in initial value systems and check their conflicting or harmonising starting points in space.

1. Uvod

Zaradi množice sprememb in procesov postaja vse bolj očitno, da podeželja ni več mogoče enačiti s kmetijsko dejavnostjo in s tako nastalimi prostorskimi vzorci. Kot ugotavljata Jakoš in Gosar, živi v ruralnih območjih Slovenije le 47,7 % vseh kmečkih prebivalcev Slovenije. Še bolj zanimiv je podatek, da jih v urbaniziranih območjih Slovenije živi 37,7 %. 14,6 % od vsega kmečkega prebivalstva Slovenije naj bi po mnenju avtorjev živelo v prehodnih območjih (Kovačič in dr., 1997, str. 101). Mihevc v razpravi o prostorskem urejanju podeželja ugotavlja, da so mešane kmetije, tj. tiste z dohodkom, ki se ustvarja tudi zunaj kmetijske dejavnosti, »tiste, ki skrbijo za urbano ureditev vasi, in da je delavski prispevek za urbano ureditev (ceste, vodovod, telefon idr.) neprimerno višji od kmetovega.

To pred nas postavlja vprašanje socialne strukture bodoče vasi in zahtevo po pripravi morda drugačnih poselitvenih zasnov od današnjih.« (Kovačič in dr., 1997, str. 114).

K redefiniciji podeželskega prostora torej na eni strani prispevajo procesi prestrukturiranja kmetijstva, na drugi procesi urbanizacije. Zlasti slednji so še posebno izraziti v območjih blizu večjih urbanih središč in pomembnejših prometnic, vendar, kot nakazujejo gornji podatki, je prodor mestnega načina življenja značilen dejansko za celotno Slovenijo. Tovrstno življenje zahteva predvsem boljšo infrastrukturo, lokalna uprava pa si prizadeva tudi za boljšo kakovost uslug - družbenih servisov, npr. zdravstva, šolstva, kulture, športa ipd. Območja, ki so bila do nedavnega še povsem kmetijska, so tarča tudi drugih razvojnih pritiskov, ki imajo ne-

malokrat podporo v lokalni upravi, saj ta bolj ali manj upravičeno v takih posegih vidi priložnost za razvoj kraja. Na drugi strani so pogosto predstavniki različnih sektorjev na državni ravni ter nevladne, zlasti naravovarstvene in okoljevarstvene organizacije, ki nasprotujejo razvojnim posegom.

Mestni način življenja prinaša spremembe v fizičnem prostoru, predvsem pa bolj obremenjuje vire in posamezne dele naravnega okolja. Prebivalci velikokrat niso niti ustrezno seznanjeni s posledicami vseh teh sprememb, k dialogu o razvoju njihovega kraja pa so najpogosteje povabljeni le docela formalistično. Preden sploh lahko ustvarimo priložnost za sporazumno reševanje razvojnih problemov na lokalni ravni, je treba odgovoriti na številna vprašanja.

Ali opuščanje kmetovanja pomeni tudi razvrednotenje prostora ali nasprotno, priložnost za prenovo bodisi z drugo, vitalnejšo dejavnostjo bodisi z vračanjem naravnega stanja krajine? Katere dejavnosti bodo prispevale k prenovi območja? In zlasti: kje naj se kmetijstvo ohrani tudi ob pomoči večjih subvencij, kje naj opuščene površine prenovimo z urbaniimi rabami in kje s prepuščanjem naravnim procesom?

Odgovori zahtevajo opredelitev procesov spreminjanja rab kot pozitivnih ali negativnih, kar so tipične vrednostne opredelitve, tesno povezane s stališči, cilji in vrednostnim sistemom vpletenih. To pomeni, da ne smejo temeljiti izključno na strokovnih ocenah, temveč je nujno upoštevati tudi predstave in želje prebivalcev območja.

V tem prispevku je predstavljen primer občine Komenda, kjer so procesi spreminjanja kmetijske rabe intenzivni, težnje po urbanizaciji, zavest o kakovosti bivalnega okolja in pomenu naravne krajine pa v naraščajo. Hkrati z urbanizacijo prostora in pomeščanjem življenjskega sloga se pomembno dviga tudi izobrazbena raven prebivalcev, kar ni nepomembno za njihovo vključevanje v dialog s prostorskimi načrtovalci in občinskim vodstvom ter upravo. Ta položaj je značilen za številne kraje v Sloveniji in je zato lahko zanimiv vzorčen primer. Opisan je nov pristop z vključevanjem prebivalcev Komende v vrednostne razprave, predvsem metoda pridobivanja njihovih stališč in vključevanja teh v prostorsko kreditvene predloge.

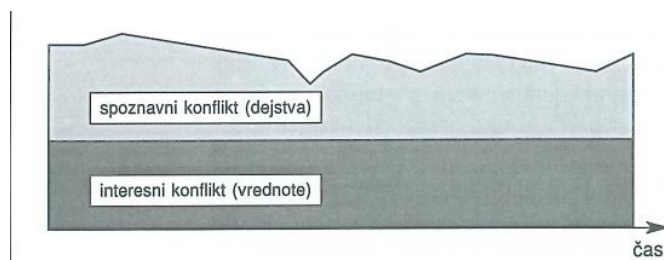
2. Vključevanje stališč in vrednot uporabnikov v prostorskoplanerske postopke

Prostorsko planiranje se danes srečuje z vse bolj kritičnim odnosom javnosti do razvojnih pobud, kar ima za posledico zavračanje planskih predlogov. Številni zapleti in neuspehi pri uresničevanju planskih odločitev kažejo na nemoč ekspertnih utemeljitev in tudi na nezadostnost intuitivnega oblikovanja in sprejemanja odločitev ter njihovega utemeljevanja s strokovno in moralno avtoriteto strokovnjakov. Položaj je značilen za obdobje po porastu zavzemanja širše javnosti za varstvo okolja in ima obeležje splošno veljavne značilnosti, ki se kaže pri posegih v okolje (Lyle, 1985, str. 126). Ne samo to, nekateri novejši predlogi poudarjajo, da je ta del načrtovalnega postopka njegova bistvena sestavina (Stalder, 2001). Pri načrtovanju prostora bo v prihodnje treba računati s tem kot z dejstvom. Konfliktov, negotovosti in subjektivnosti ni mogoče odstraniti iz planerske dejavnosti s še tako izpopolnjenim ekspertnim pristopom. Identifikacija in upoštevanje neskladja interesov, razumevanje alternativnih možnosti ter vrednotenje njihovih posledic, transparentnost postopka, vključevanje vrednot in stališč prizadetih interesnih skupin ter njihovo dejavno vključevanje so zato neobhodni pogoji za uspešnost planerskih postopkov.

Pretežni del znanja o prostoru izhaja iz strokovne, to je znanstvene in tehniške vednosti. V razmerah, ko gre za odločanje z veliko mero negotovosti, npr. pri tveganih tehnologijah in posegih z dolgoročnimi učinki ali kjer je vrednostni, subjektivni delež pri opredelitvah sorazmerno visok, je čustvena komponenta, npr. strahovi, nezaupanja, frustracije, lahko pomembnejša od samih fizičnih značilnosti, to je od spoznavne komponente. Subjektivnost, interesna obarvanost in močan vpliv konteksta so lahko najpomembnejše prvine vednosti v prostorskoplanerskem postopku. Vrednost kategorij, kot je npr. potencial zemljišča, ter družbeno ustreznost/neustreznost raba so namreč odvisne od tega, kaj posamezni uporabniki zaznavajo kot potencial in kako naj bi se po njihovem mnenju zemljišča uporabljala. Ti pogledi se med posamezniki oziroma skupinami razlikujejo, prav tako pa se lahko pomembno razlikuje od tržno ali ekspertno opredeljenih. Zato se kljub uporabi vrhunske strokovne

vednosti pogosto dogaja, da so rešitve, oblikovane zgolj na osnovi ekspertne vednosti, za javnost nesprejemljive ter da z izpopolnjevanjem strokovne vednosti - z novimi dejstvi, meritvami, izračuni - ne moremo doseči soglasja o tem, kako ravnati, kakšne prostorsko-planerske odločitve so pravilne (slika 1).

Veneris (1993) loči dve vreti načrtovalskih postopkov: kohezivni in konfliktni. Pri prvem gre pri načrtovanju za razreševanje tehničnih konfliktov znotraj vsesplošnega družbenega konsenza glede vrednot. Ta možnost sicer načeloma obstaja tudi znotraj pluralističnega družbenega konteksta, vendar zahteva vnaprejšnjo razrešitev družbenih konfliktov glede vrednot. Pri drugem bi morale biti rešitve pripravljene v skladu s konfliktnimi vrednostnimi sistemi. Tak pristop se lahko izkaže za lažjo pot - ni namreč nujno, da bi morale biti tudi prostorske rešitve sicer konfliktnih vrednostnih sistemov ravno tako konfliktni, kar nam prihrani vselej zapleteno in mučno, velikokrat pa tudi neuspešno usklajevanje vrednostnih sistemov. Na načelni ravni je tako usklajevanje sploh vprašljivo zaradi idealizacije ciljev, ki si jih zastavljamo v zvezi s posameznimi pogledi na razvoj/varstvo v prostoru, kot je to empirično ugotavljal Pogačnik z raziskavo o javnem mnenju Slovencev o oblikovanju urbanega in krajinskega okolja (1979, str. 2). Podobno je tudi Z. Mlinar ugotavljal težavnost neposredne uporabnosti z anketami dobljenih vrednostnih stališč javnosti, ker »preference in želje izražajo obstoječo situacijo, ne pa tistih okoliščin, ki bi nastale z njihovim uresničevanjem« (Mlinar, 1993, str. 320). Te je možno preveriti šele ob oblikovanju rešitev, prav tako tudi možne kompenzacijske strategije, medsebojne odvisnosti posameznih meril itd. Dosleden pristop v konfliktnem kontekstu naj bi (Veneris, 1993) omogočal in zagotavljal oblikovanje toliko različic rešitve, kot to zahteva konkreten problem. Za to so potrebne

Slika 1: Stopnje konflikta ni mogoče zmanjšati zgolj z vključevanjem novega ekspertnega znanja zaradi konflikta vrednot, ki je v ozadju nestrinjanja o dejstvih (prirejeno po Obermeyer 1998)

metode, ki omogočajo identifikacijo interesov, definicijo ustreznih meril in metodo, sinteze rešitev za posamezne interese. Poleg še vedno precej razširjenega prepričanja o manjvrednosti laične vednosti je pomembna ovira za odkrivanje in vključevanje laične vednosti v planerski postopek ravno pomanjkanje učinkovitih metod. Znanstveni pristop v prostorskem planiranju, ki se močno naslanja na racionalne metode opisovanja in analize prostora, ima namreč le omejen uspeh pri upoštevanju intuitivne, vsakdanje vednosti, stališč in vrednot ter za učinkovito identifikacijo problemov, kot jih zaznajo uporabniki prostora. Na tem področju so veliko učinkovitejši participativni pristopi, ki temeljijo na vključevanju javnosti, s čimer je izpolnjen osnovni pogoj za pridobivanje in uporabo laične vednosti v planerski proces.

3. Primer: Komenda

V občini Komenda se procesi urbanizacije mešajo s tradicionalnejšimi življenjskimi vzorci, ki so v pretežno vezani na kmetijstvo. To je še vedno pomembna dejavnost. Čeprav je čistih kmetov malo, se veliko prebivalcev še vedno vsaj dopolnilno ukvarja s kmetijstvom, pomembna dejavnost je tudi obrt. Med procesi, ki pospešujejo urbanizacijo (Kos 1998), so za Komendo značilni zlasti:

- razširitev radija vsakodnevnih migrantov okrog zaposlitvenih središč poraja značilen življenjski vzorec vozačev, zlasti v Ljubljano in Kamnik, delno Kranj (slika 1),
- izboljševanje transporta in komunikacijske tehnologije,
- rast zaposlovanja v javnem sektorju in osebnih storitvah,
- sprememba bivanjskih preferenc: vedno več ljudi bi rado živelo na podeželju.

Komenda se torej srečuje z značilnimi problemi in izzivi, ki jih poraja prestrukturiranje podeželja z menjavo dejavnosti in rab prostora. Odgovore na ta vprašanja mora dati tudi skozi prostorski plan, torej skozi dokument, ki prikazuje vrednote in cilje skupnosti ter strategijo in načine za njihovo uresničitev v prostoru. Med možnimi strategijami razvoja občine so:

- varovanje in razvijanje kmetijske dejavnosti, za katero ima Komenda sorazmerno dobre naravne potenciale,
- preoblikovanje v spalni satelit mesta Ljubljane,

- oblikovanje podobe vrtnega mesta v zelenem zaledju kot protiutež urbani Ljubljani,
- izkoriščanje relativno pomembne prometne lege za razvoj trgovskih dejavnosti večjega merila, ki bi se napajale iz širšega zaledja.

3.1 Koncept postopka pridobivanja znanja

Pri zasnovi postopka pridobivanja vednosti si moramo odgovoriti na dve bistveni vprašanji:

- čigavo vednost želimo zajeti in
- kako bomo to vednost čim bolj učinkovito zajeli.

Čigavo vednost želimo zajeti?

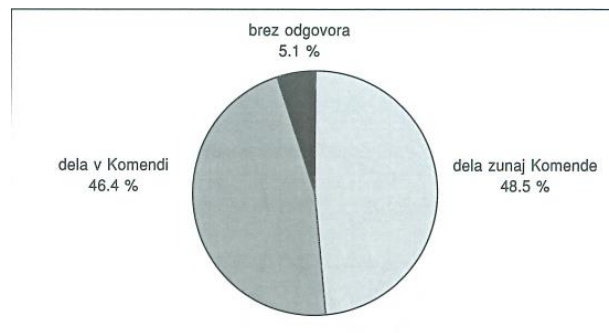
Prepoznavanje javnosti z metodami, kot so analiza sodelujočih (angl. *participation analysis*), analiza interesnih skupin (angl. *stakeholder analysis*), pregled institucionalnega okolja, je del večine strateških planerskih pristopov (Kammeier, 1998). Bistvo prepoznavanja javnosti je identifikacija neposredno ali potencialno vpletenih skupin ali posameznikov, torej vseh, ki se jih razvoj na nekem prostoru tiče in ki bi s spremembami kaj pridobili ali izgubili (Healey, 1996). S takim pristopom se pojem *zainteresirane javnosti* velikokrat omeji predvsem na raziskovanje vrednostnih prioritete že oblikovanih interesnih skupin. V našem primeru pod tem pojmom razumemo prostorsko definirano skupnost, torej vse prebivalce občine. Izhodišče je v stališču, da je treba omogočiti enakovredno vključevanje najširšemu krogu, torej tudi posameznikom oziroma tistim, ki svojega interesa (še) niso artikulirali v prepoznavno stališče in morda sploh še ne vedo, da je tudi njihovo mnenje relevantno za postopek.

Kako lahko pridobimo vednost?

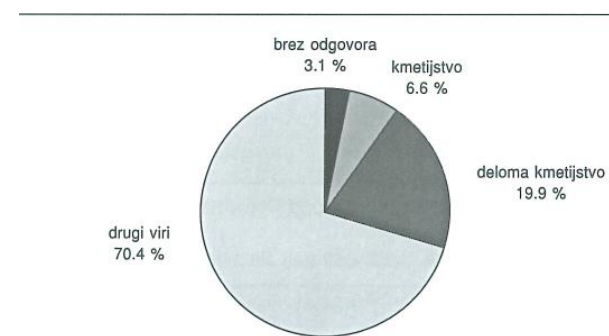
Postopek zajemanja vednosti temelji na anketiranju. S statistično naključnim vzorcem zagotovimo enakomeren zajem vednosti v vsej populaciji in se izognemo izkrivljanju rezultata k bolj angažiranim posameznikom ali skupinam, kar se pojavlja pri uporabi metod, ki temeljijo na delavnicah in sestankih. Obenem pristop zagotavlja tudi odsotnost vpliva nekaterih posameznikov na druge. Tako pridobljena mnenja so dejansko izhodiščna mnenja vsakega posameznika.

Vprašalnik vsebuje dva tipa vprašanj. V prvem delu so klasična tekstualna. Prebivalci odgovarjajo na vprašanja o razvoju v prostoru, o vrednotah ter na standardna demografska vprašanja. Drugi del ankete zahteva od-

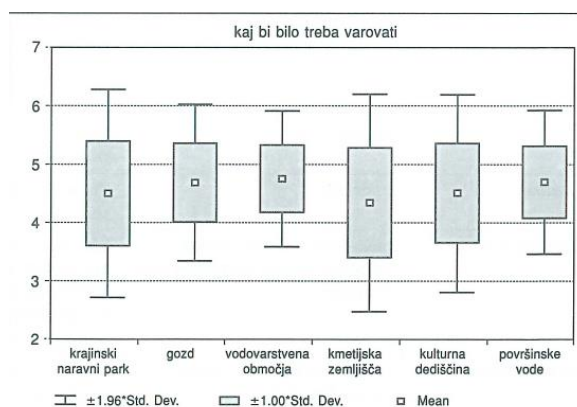
govore v obliki spoznavnih zemljevidov. Anketiranci na topografske karte narišejo območja, kamor bi po svoji presoji umestili nekatere dejavnosti, ki so predmet prostorskega plana. Karto kot komunikacijski medij v izrazito prostorskih problemih ter računalniških aplikacijah uporabljajo številni raziskovalci (npr. Carver in dr., 1998). Tudi uporabo metode risanja spoznavnih zemljevidov

Graf 1: Delež anketiranih, ki delajo v Komendi ali zunaj nje

Graf 2: Delež anketiranih glede na vir dohodka

Slika 2: Srednje vrednosti ter odstopanja odgovorov o potrebni stopnji varstva posameznih dobrin

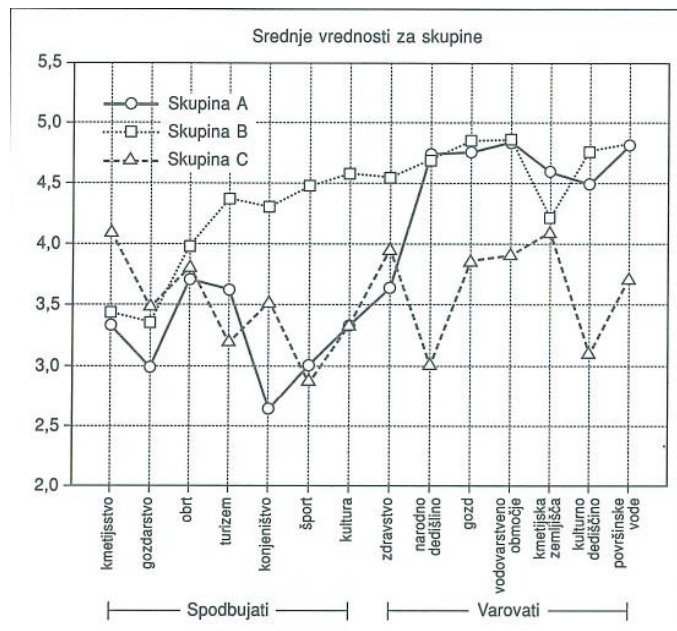
v podobne namene navaja več avtorjev (v kontekstu GIS podpore npr. Ventura in dr., 1998 ter Harris in Weiner, 1998). Večini pristopov je skupna tudi klasična metoda risanja na topografsko podlago; različica je uporaba tematskih kart. Bistvena razlika od tistih primerov, pri katerih se risanje dogaja na

delavnicah, je v pristopu z individualnimi vprašalniki (npr. Polič in dr., 2000) in takšne karte so rezultat skupne odločitve vsake interesne skupine (npr. Harris in Weiner, 1998; Macnab, 1998; Ventura in dr., 1998).

3.2 Rezultati in analiza ankete med prebivalci občine Komenda

Zajem znanja med prebivalci občine Komenda temelji na anketiranju. Anketa je bila izpeljana na terenu na statistično enakomernem naključnem vzorcu.¹ Dobili smo 196 izpolnjenih vprašalnikov, kar je nekaj več kot polovica (54,4 %) vzorca. To je glede na uporabljeno metodo sicer majhen izkupiček, vendar še predstavlja statistično ustrezen vzorec prebivalcev občine Komenda. Med vrnjenimi vprašalniki je bilo nekoliko več moških kot ženskih. Zastopanost po starostnih razredih je precej enakomerna, po izobrazbi pa je največ ljudi s srednješolsko ali poklicno izobrazbo. Večina živi v Komendi že od rojstva, nedavnih priseljencev so le dobri trije odstotki. Približno polovica jih dela (ali se šola) zunaj Komende (graf 1), večina anketiranih pa se preživlja z nekmetijskimi dejavnostmi. Kmetijstvo pomeni izključni vir preživljanja le dobrim šestim odstotkom anketiranih (graf 2).

Če rezultate povzamemo zelo na kratko, lahko ugotovimo, da Komendo njeni prebivalci

Slika 3: Rezultati klastrske analize odgovorov na vprašalnik

Preglednica 1: Povzetek značilnosti treh skupin prebivalcev Komende

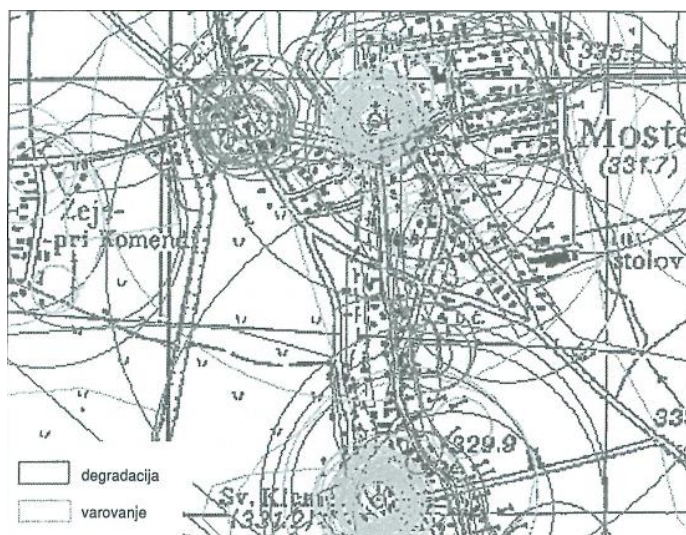
	A. konzervativna	B. urbana	C. kmetijska
Demografske značilnosti	nekoliko starejši	mmlajši, več žensk, bolj izobraženi	prevladujoče moški
Življenjski stil – mobilnost	zelo majhna mobilnost, dolgoletni prebivalci kraja, manj migrirajo na delo	velika mobilnost, krajši staž bivanja, večja verjetnost selitve, dnevni migranti	ne migrirajo na delo, rojeni Komendčani
– standard	povprečen – nižji, dohodek deloma iz kmetijstva,	višji, dohodek iz nekmetijskih dejavnosti, pretežno nelastniki kmetijskih zemljišč, višja izobrazba	različno visok; dohodek pretežno iz kmetijstva, lastniki kmetijskih zemljišč in gozda
Zaznava kraja	neizrazita	Komenda kot obrtniški kraj, ohranjena narava	bolj kritični
Razvojni interes	precej neizoblikovan, vendar na splošno nizek, naravnani v obrt in turizem	liberalnejši, večji poudarek na družbenem standardu na eni strani in tržnim pobudam na drugi, večja sprejemljivost za marginalne družbene skupine	predvsem v smeri kmetijstva (tudi intenziviranje) in konjenišva, veliko dajo na zunanjo podobo kraja
Varstveni interes	precej neizoblikovan, vendar na splošno visok	varovanje naravnih vrednot, vendar ne v obliki varstvenih režimov (parkov), ne bi varovali kmetijskih zemljišč, višje zaznave ogroženosti.	manj izrazit, predvsem varovanje kmetijskih zemljišč

dojemajo kot pretežno kmetijsko-obrtniško, njeno identiteto pa oblikujejo zlasti Peter Pavel Glavar in z njim povezana kulturna dediščina ter konjeniški šport. Življenje v Komendi po mnenju vprašanih ni tvegano, prav tako ni veliko motenj v bivalnem okolju, saj 40 % anketiranih ni navedlo nobene, največji vir motenj pa je sodeč po odgovorih kmetijstvo. Pogostnost omemb posameznih motenj glede na vir preživljanja anketiranih kaže, da je kmetijstvo v glavnem moteče za tiste, ki se z njim ne preživljajo (ali vsaj ne v celoti), medtem ko se kmetje bolj pritožujejo zaradi prometa in različnih drugih dejavnosti.

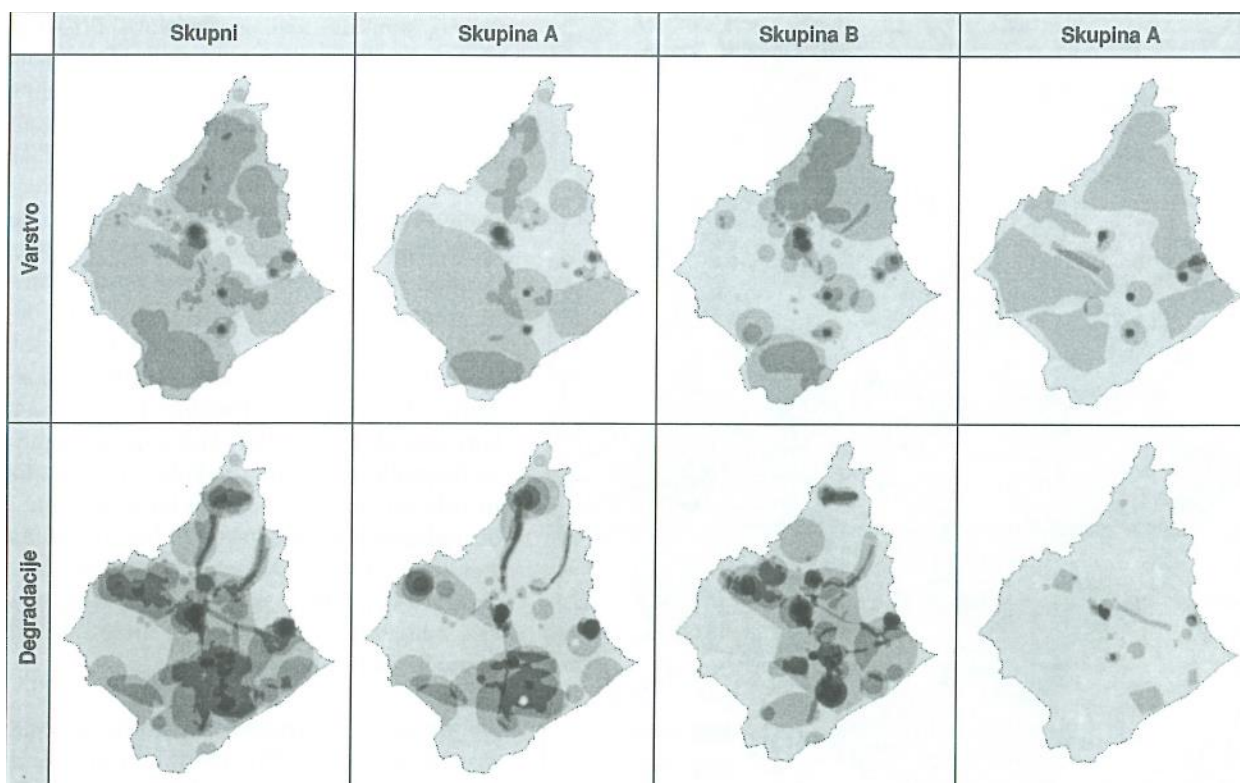
Glede razvoja kraja prebivalci Komende menijo, da bi bilo treba v Komendi zlasti okrepiti dejavnosti t.i. družbenega standarda: zdravstvo in kultura; med ekonomskimi dejavnostmi pa turizem in obrt, manj pa kmetijstvo in gozdarstvo, izrazito najmanj industrijo. Varstvene usmeritve razkrivajo veliko potrebo po varovanju prav vseh navedenih dobrin, pri tem so na prvem mestu sestavine naravnega okolja (vode, gozd), sledijo jim normativno opredeljene vrednote (naravna in kulturna dediščina), na koncu je kmetijstvo (slika 2). Največje strinjanje je pri vodovarstvenih območjih, izrazito manjše pa pri kmetijskih zemljiščih.

3.3 Uporaba pridobljene vednosti v procesu prostorskega načrtovanja

Zaradi sorazmerno velikega števila obravnavanih posameznikov ni mogoče obravnavati vsakega kot nosilca interesa. Zato smo predpostavili, da se interesi posameznikov lahko združujejo v nekaj interesnih skupin, ki se pomembno razlikujejo po svojih predstavah o

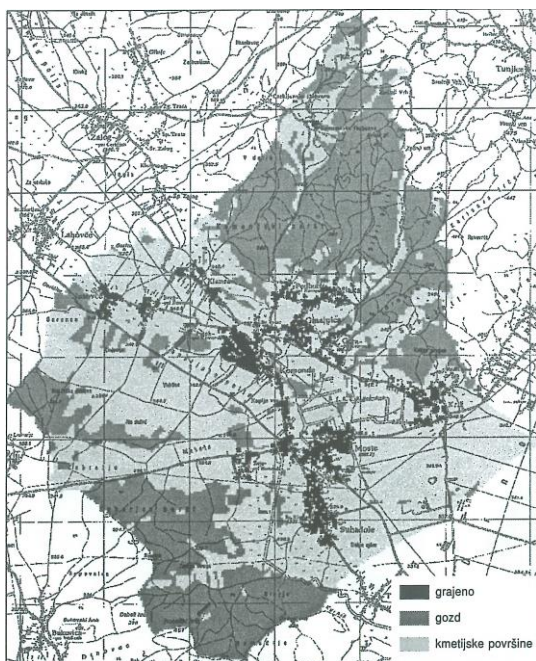
Slika 4: Območja varstva in degradacij (desno) kakor so jih na svoje karte zarisali vprašani prebivalci Komende

Slika 5: Vizualna analiza kart omogoča dovolj zanesljivo oceno podobnosti med kartami, pridobljenimi z grafičnim seštevanjem in normalizacijo spoznavnih zemljevidov

Komendi, vrednostnih sistemih in odnosu do razvoja kraja. Predvidevamo, da so si različne tudi po spoznavnih zemljevidih, torej po vrednostnih opredelitvah, ki so izražene v konkretnih prostorskih dimenzijah. Za analizo vprašalnikov je bila uporabljena statistična metoda klastiranja (*K-mean clustering* v računalniškem paketu Statistica 5.0), ki anketirane prebivalce Komende razvršča v skupine glede na izbrana merila, znotraj katerih so si posamezniki čim bolj podobni, skupine pa čim bolj različne. Ker so za vprašanje prostorskega planiranja ključne opredelitve o razvoju dejavnosti in varstvu kakovosti, smo za analizo izbrali vprašanje 5 (Koliko bi bilo treba vzpodbujati razvoj naslednjih dejavnosti?) in vprašanje 12 (Kako pomembno se vam zdi varovati naslednje kakovosti?). Z metodo klastiranja je nastala delitev v 3 skupine, ki jih zelo jasno označujejo različne razvojno-varstvene opredelitve (slika 3).

Značilnosti posameznih skupin smo ugotavljali s križanjem z drugimi vprašanji ter z ugotavljanjem razlik med srednjimi vrednostmi (ali frekvencami) odgovorov po skupinah (povzetek značilnosti je v preglednici 1).

Slika 6: Sedanja raba na območju Komende v osnovnih kategorijah

3.4 Spoznavni zemljevidi

Prvi korak analize je usposobitev zemljevidov za nadaljnjo računalniško obdelavo, digitalizacija. Izvedena je bila z orodjem ArcView, pri čemer je bilo vsako zarisano območje preneseno kot poligon z identifikacijsko številko vprašalnika in atributom namenske rabe. Na sliki 4 so prikazana vsa narisana območja za posamezne kategorije, kakor so jih zarisali prebivalci.

Spoznavne zemljevide smo nato združili v enega za vsako interesno skupino tako, da jih seštejemo in vrednosti normaliziramo na petstopenjsko lestvico (slika 5). Tako dobimo zemljevid, ki kaže, koliko vredna/degradirana se zdijo pripadnikom določene interesne skupine posamezna območja občine. Pri tem je stopnja degradacije/vrednosti sorazmerna s številom posameznikov, ki so jo ocenili kot tako. Kot pokaže že vizualna analiza kart, so razlike med posameznimi skupinami precejšnje. Razlikam zaradi različnega števila posameznikov v skupinah smo se z normalizacijo sicer deloma izognili, vendar je očitno, da je zlasti v tretji skupini zaradi manj članov pokritega tudi manj prostora. Ne glede na to lahko ugotovimo, da imajo o tem, kaj je treba varovati, in o tem, kaj je v Komendi degradirano, skupine različne predstave. Pri vprašanju o visoko vrednih območjih, ki zaslužijo varstvo (zgoraj), se je prva skupina, podobno kot pri pisnem delu ankete, izkazala za najbolj sredinsko, neopredeljeno. Največje razlike so med drugo in tretjo skupino, zlasti glede pomena varovanja urbanega, naravnega oziroma kmetijskega prostora. Medtem ko druga skupina kot dragocene vrednoti zlasti nekatere urbane predele in naravno ohranjena območja, se tretja izrazito nagiba k višjemu vrednotenju kmetijskih površin (glej karto sedanje rabe na sliki 6). Podobno je razvidno iz kart degradacij (spodaj), kjer je piva skupina za degradirane ocenila nekatere prometnice in urbana vozlišča, medtem ko so mnenja o degradacij ali pri drugi skupini bolj razpršena, zajemajo pa tudi nekatere kmetijske površine. Drugače je pri tretji skupini, kjer so degradacije omejene na nekaj točk v urbaniziranih območjih ter na prometnico.

Očitno je, da za vrednotenje prostora skupine uporabljajo različna merila, ki so povezana z lastnostmi prostora. Da bi to preverili, smo poskusili ta merila izluščiti iz spoznavnih zemljevidov.² Predpostavljamo, da vred-

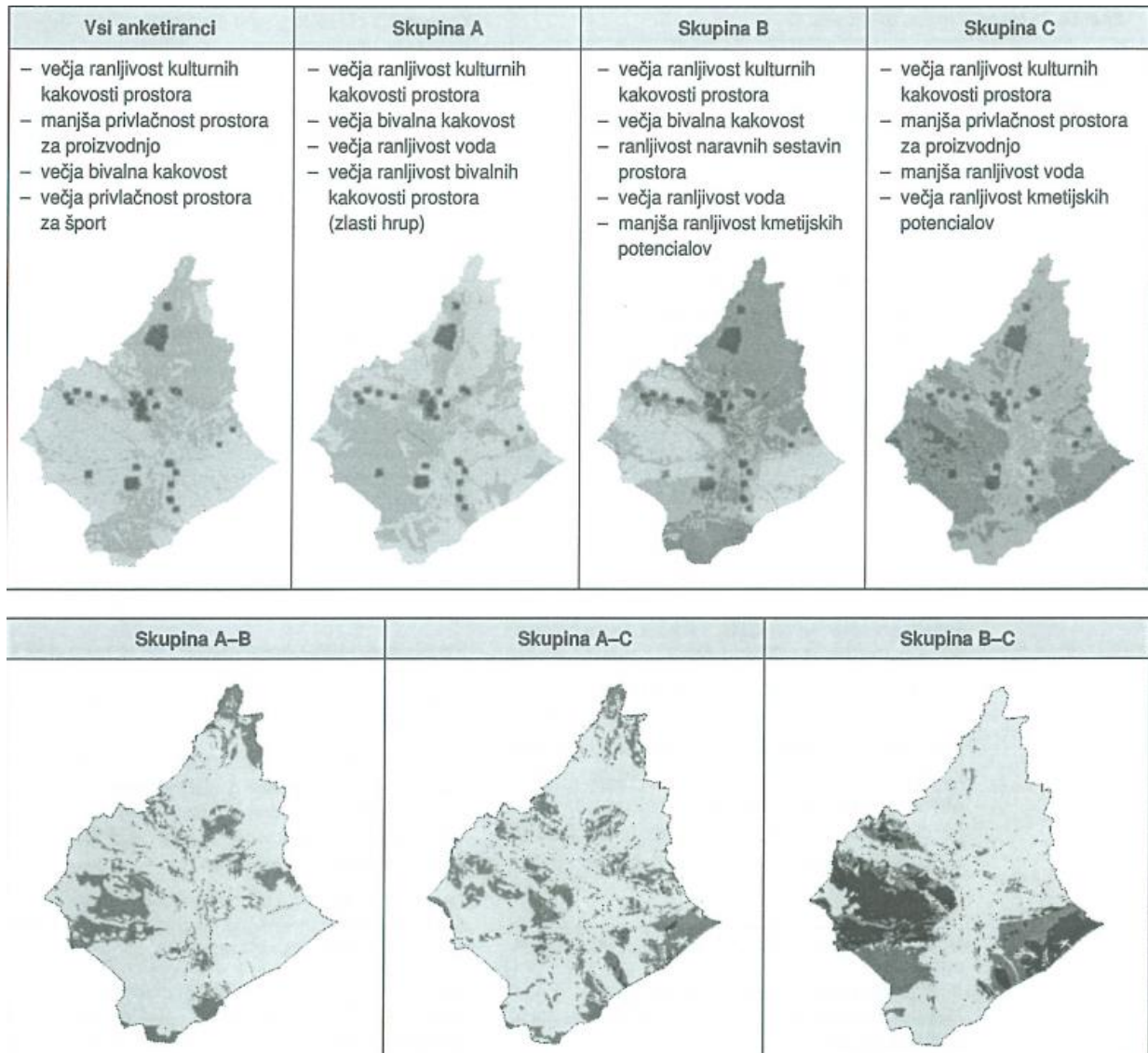
nostnih opredelitev o prostoru uporabniki ne dobijo po analitični spoznavni poti (tj. z neposrednim ocenjevanjem posameznih lastnosti prostora), temveč v bolj celovitih vzorcih, konceptih ali shemah. Zato smo namesto golih podatkov za analizo uporabili kompleksna merila (vrednostne, ekspertno sestavljene modele). Ti modeli izhajajo iz dveh osnovnih vidikov presoje - privlačnosti in ranljivosti - in so:

- privlačnost prostora glede na stroške za gradnjo,
- privlačnost prostora glede na prijetnost bivanja,
- privlačnost prostora za proizvodne dejavnosti,
- privlačnost prostora za športno-rekreacijske dejavnosti,

- ranljivost bivalnih kakovosti prostora (zlasti hrup),
- ranljivost vidnih kakovosti prostora,
- ranljivost naravnih sestavin prostora,
- ranljivost kmetijskih potencialov,
- ranljivost voda,
- ranljivost kulturnih kakovosti prostora.

Za analizo smo uporabili statistično metodo regresije, ki odkriva povezave med atributi. Na osnovi rezultatov je mogoče postaviti model, ki opisuje nastanek vrednostne ocene prostora (enačbe od 1 do 4).

Ugotovljene povezave lahko interpretiramo tako, da je prostor bolj dragocen in potreben varovanja, če je (vrstni red kaže pomembnost meril, v preglednici 2 so kartografski prikazi modelov)

Slika 7: Potencialni (svetleje) in izraziti (temneje) konflikti med skupinami glede varstvenih prostorskih opredelitev

Enačba 1: Model varstva za vse anketirance

$$M_VAR_m = (-17,5333)*M_HRUP + (-43,0822)*M_IND + (-29,1193)*M_KMET + 99,2881*M_KULT + 35,5481*M_PRIJ + 33,5643*M_SPORT + 15,3799*M_VODE$$

Enačba 2: Model varstva za skupino A

$$M_VAR_{Am} = (-6,9744)*M_HRUP + (-3,7572)*M_KMET + 31,6924*M_KULT + 10,9723*M_PRIJ + (-5,5392)*M_STROŠ + (-7,3676)*M_VODE$$

Enačba 3: Model varstva za skupino B

$$M_VAR_{Bm} = (-10,7601)*M_KMET + 35,0946*M_KULT + 11,3124*M_NARAVA + 13,4925*M_PRIJ + 11,2466*M_VODE$$

Enačba 4: Model varstva za skupino C

$$M_VAR_{Cm} = (-8,8925)*M_IND + 5,5015*M_KMET + 18,9428*M_KULT + (-6,1876)*M_VIDNO + (-7,7518)*M_VODE$$

Očitno je, da se različna vrednostna izhodišča interesnih skupin uporabnikov prostora, ki smo jih identificirali že v pisnem delu ankete, kažejo tudi pri prostorskih opredelitvah. To pomeni, da pri odločanju o prostoru lahko pričakujemo nastanek konfliktov. Konflikte lahko pričakujemo predvsem v tistih območjih, kjer so vrednostne opredelitve med skupinami najbolj različne. Ta območja lahko prikažemo na karti konfliktov (slika 7).

Kot potencialno konfliktno je opredeljeno območje, kjer je razlika v oceni večja od 1 točke, kot zelo konfliktno pa območje, kjer je ta razlika večja od 2 točk. Iz kart je razvidno, da sta najbolj skladni predstavi prve in druge skupine, čeravno je območje blagega/potencialnega konflikta dokaj obsežno in precej razpršeno po prostoru. Naj izrazitejši konflikt med prvo in tretjo skupino se izraža zlasti v območjih okrog sedanjih poselitvenih jeder ter je zaostren le na nekaterih, posameznih točkah, to je na kmetijskih površinah.

Mojca Golobič, univ. dipl. inž. kraj. arh., Urbanistični inštitut RS

Prof. dr. Ivan Marušič, univ. dipl. inž. agr.,
Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta,
Univerza v Ljubljani E-pošta: mojca.golobic@urbinstitut.si;
ivan.marusic@bf.uni-lj.si

Opombi

- ¹ Pri zasnovi vprašalnika, izvedbi ankete in oblikovanju modelov so v okviru seminarja pri predmetu krajinsko varovalno planiranje sodelovali študenti 4. letnika (šol. leto 2000/2001) krajinske arhitekture Oddelka za krajinsko arhitekturo na Biotehniški fakulteti.
- ² Predstavljamo samo rezultate za spoznavne zemljevide varstvenih opredelitev.

Viri

Carver, S., Kingston, R., Turton, I. (1998) A Review of graphical environments on the World Wide Web as a means of widening public participation in social science research, School of Geography, University of Leeds, <http://www.ccg.leeds.ac.uk/agocg/report.htm>.

Harris, T., Weiner, D. (1998) Community-Integrated GIS for Land Reform in Mpumalanga Province, South Africa, Department of Geology and Geography, West Virginia University, <http://www.ncgia.ucsb.edu/varenius/ppgis/papers/harris.html>.

Healey P. (1996) The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation, Environment and Planning B: Planning and Design, št. 23/96, str. 217-234.

Kammeier, H. D. (1998) A computer-aided strategic approach to decision-making in urban planning: An exploratory case study in Thailand. Cities, št. 2/98, str. 105-119.

Kos, D. (1998) Postmoderni premik in razvoj podeželja, Urbani izziv, l. 9, št.2, str. 33-38.

Kovačič, M. (1997) Zasnova strategije in metodološke osnove celovitega razvoja in urejanja podeželja, Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela razvojnega raziskovanja, Biotehniška fakulteta, Ljubljana.

Lyle, J. T. (1985) Design for Human Ecosystems, Van Nostrand Reinhold Com., New York.

Mlinar, Z. (1970) Humanizacija mesta, Obzorja, Maribor.

Pogačnik, A. (1979) Javno mnenje Slovencev o oblikovanju urbanega in krajinskega okolja na temelju foto- anketiranja, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana.

Stalder, A. (2001) Innovative tools for the protection, management and planning of landscape, T-FLOR 1 (2001) 11, First Conference of the Contracting and Signatory States to the European Landscape Convention, Council of Europe, Strasbourg.

Veneris, Y. (1993) Reliable design under conflicting social values, Environment and Planning B: Planning and Design, št. 20/93, str. 145-162.

Ventura, S. in dr. (1998) GIS-Enhanced Land Use Planning in Dane County, Wisconsin, Land Information and Computer Graphics Facility, University of Wisconsin- Madison, <http://www.ncgia.ucsb.edu/varenius/ppgis/papers/ventura.html>.